

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

הפרדת הרשויות בתנ"ך

לפרשת תצוה (על פי שיעור של הרב יהודה ראק)

וְזֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בְּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם... וְאֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בְּנָיו תִּקְרִיב אֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרַחֲצָתָ אֹתָם בַּמַּיִם: וְלִקַּחְתָּ אֶת הַבְּגָדִים וְהַלְבַּשְׁתָּ אֶת אֶהֱרֹן אֶת הַכֹּהֲנֹת וְאֵת מְעִיל הָאָפֶד וְאֵת הָאָפֶד וְאֵת הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֹשֶׁב הָאָפֶד... וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסַמַּךְ אֶהֱרֹן וּבְנָיו אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר: וְשַׁחֲטָתָ אֶת הַפָּר לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד... וְעָשִׂיתָ לְאֶהֱרֹן וּלְבָנָיו כְּכֹהֵן כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתְךָ שֶׁבַעַת יָמִים תִּמְלֹא יָדָם... וְקִדַּשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בְּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי."

'משה הכהן'

ונשאלת השאלה מהו מעמדו של משה בתהליך זה? משה מקדש את אהרון ואת בניו, אבל זה אינו תפקידו היחיד. משה בשבעת ימי המילואים עובד בעבודות הכהנים, מקריב קרבנות ואף זוכה לאכול מחלקם בקרבן השלמים

4. שמות כ"ט, כ"ו:

"וְלִקַּחְתָּ אֶת הַחֹזֶה מֵאֵיל הַמִּלֵּאִים אֲשֶׁר לְאֶהֱרֹן וְהִנְפַתָּ אוֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' וְהִזָּה לָךְ לְמִנְהָה."

כך ניסחו חכמים במדרשם את מעמדו

5. ספרא צו, פרשה י"ד:

וישחט ויקח משה מן הדם, כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה, הוא היה שוחט, הוא היה זורק, הוא היה מזה, הוא היה מחטא, הוא היה יוצק, הוא היה מכפר, לכך נאמר וישחט ויקח משה... היה משה שוחט ואהרון רואה אותו, זורק ואהרון רואה אותו, מזה ורואה אותו, מחטא ורואה אותו, יוצק ורואה אותו, מכפר ורואה אותו.

כלומר בתפקיד הכהונה, משמש משה ככהן שבעת הימים, ובתום הימים - ביום השמיני הוא נפרד מתפקידו ככהן, ומכאן ואילך ישמש ככהן אחיו אהרון (את

מינויו של אהרון

'אהרון הכהן' - צמד מילים אלו נראות כמו דבוקות זו-לזו מששת ימי בראשית. הלומד בפרשייתנו מגלה שלא כן הוא. עד כה תואר אהרון בפרשיות ובאירועים רבים, אך לא ככהן. דומה כי מעמד זה מתחדש רק בתחילת פרשת תצוה, בציווי על הדלקת המנורה

1. שמות כ"ז, כ"ב-כ"א:

וְאֵתְּהָ תַצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שָׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ אֶהֱרֹן וּבְנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֶם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

משה מצטווה על שמן המנורה, ואהרון הוא שיופקד על עבודתה - מערב עד בקר. זוהי 'יריית פתיחה', ומיד לאחריה - הדברים מפורשים

2. שמות כ"ח, א'-ג':

וְאֵתְּהָ הִקְרַב אֵלֶיךָ אֶת אֶהֱרֹן אַחִיךָ וְאֵת בְּנָיו אֲתוֹ מֵתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵן לִי אֶהֱרֹן נָדָב וְאַבִּיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן: וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאֶהֱרֹן אַחִיךָ לְכַבֹּד וּלְתַפְאֵרֶת: וְאֵתְּהָ תִדְבֹר אֵל כָּל חֲכָמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֹתֶיךָ רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת בְּגָדֵי אֶהֱרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֵן לִי

אהרון יוקרב לכהן לה', ובשורה ארוכה של פעולות מתאר הכתוב את הקדשתו¹ - בעשיית בגדי כהונה, ובקרבנות המילואים

3. שמות כ"ט, א'-מ"ד בדילוגים:

¹ דבר קיומם של כהנים נזכר קודם לכן, במעמד הר סיני: "וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֶל ה' לְרֵאוֹת וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב: וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל ה' יִתְקַדְּשׁוּ פֶן יִפְרָץ בָּהֶם ה'... וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ ה' לָךְ רַד וְעָלִיתָ אֵתְּהָ וְאֶהֱרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֵל יִהְרָסוּ לְעֵלֶת אֵל ה' פֶן יִפְרָץ בָּם" (שמות "ט, כ"א-כ"ד). בפסוקים אלו נזכר אהרון, אך אינו מיוחס, וגם הכהנים אינם משויכים עדיין אל שבט לוי. ייתכן שכהונם היא בהקשר לתיאורם כניגשים אל ה'. יש מי שמזהה אותם כבכורות (ר' יהושע בן קרחה במכילתא דר' שמעון בר יוחאי; ר' שמשון רפאל הירש בפירושו שם).

דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וְעִשִּׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמְּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרֹד: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֹד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל.
 פרשייה זו פונה אל שופט הנקלע לאי בהירות, ונקרא לעלות אל המקום בו יבחר ה', אל הכהנים הלוויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. שם ידרוש ויחקור, והם יגידו לו את דבר המשפט; סוג של אמת אובייקטיבית שעשויה להתברר מנקודת מבט גבוהה ובהשראת המקום (הערה: קודם לכן (דברים ט"ז, י"ח-כ"ב) ודברים י"ז, א'-ז) מתואר ציווי על מינוי שופטים, ובעקבותיו הלכות הנוגעות למשפט, ועוד הלכות: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לְךָ כְּכֹל שֶׁעֲרִיד אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְשֹׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטֵיךָ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צָדֵק: לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִפְיֹר פְּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲרַר עֵינֶי חֲכָמִים וְיִסְלֹף דְּבָרֶיךָ צְדִיקִים: צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לְךָ ...)

מלך

10. דברים י"ח, י"ד-כ':

כִּי תִבֹּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְיִרְשָׁתָּהּ וְיִשְׁבַּתָּהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי: שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ בּוֹ מִקְרֵב אֲחֵיךָ תִשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִידָה הוּא...

בהנגדה לשופט, תיאורו של המלך מופיע בעקבות תהליך היסטורי שעובר העם: "כִּי תִבֹּא אֶל הָאָרֶץ" - כניסה פיזית אל הארץ; "אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לְךָ" - הארץ ניתנת לעם, עוברת לרשותו; "וְיִרְשָׁתָּהּ" - העם מקבל מעמד של ריבון בארץ; "וְיִשְׁבַּתָּהּ בָּהּ" - ישיבה מסמלת עמדה נפשית ורוחנית של השתקעות. רק בעקבות שלושה שלבים אלו, עשויה נפש העם להתעורר ולבקש מלך - "וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ", בדומה לגויים הממנים על עצמם מלך, ללא 'התערבות' א-להית בהליך המינוי, עשוי העם לבקש מלך שיהיה במידה רבה שלוחו של העם. וראוי לשים לב לביטויים רבים למעורבותו של העם בתהליך:

- "וְאָמַרְתָּ" - מתג ההפעלה לכלל הפרשה הוא יוזמת העם.
- "אֲשִׁימָה" - אני, העם ממנה, כריבון וכמקור לסמכות.
- "עָלַי" - המינוי הוא 'עלי' - ובכך אהיה כפוף למינוי הבא מכוחי כעם.
- "כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי" - הממנים את מלכיהם.
- "שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - הסכמה וציווי א-להי התואם לבקשת העם

קרבת היום השמיני מקריב כבר אהרון - ויקרא פרק ט).

ולכן עולות השאלות הבאות:

- מהי משמעות המינוי למשך שבוע אחד בלבד? אם משה ראוי לכהונה - שיישאר כהן, ואם אהרון ראוי - שימונה לכך מתחילה!
- משה מקדיש את אהרון וחונכו לעבודה. ומי חנך את משה לשמש כהן בימים אלו? מדוע משה לא נזקק גם הוא לחניכה?

את התשובה לשאלות אלו נבקש - בתמונת המרחב הגדולה, בהקשר למעמדו הכולל של משה, ובהקשר לכלל התפקידים שהוטלו עליו.
 עד כה, משמש משה בשלושה תחומים.
 א. משה מתמנה על ידי א-להים למנהיג

6. שמות ג', י':

"וְעַתָּה לְכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם"

ובמעמד זה מוטלת עליו אחריות מעשית ורוחנית להנהיג את העם, על כל המשתמע מכך.

ב. משה הוא נביא. מעמד מינויו למנהיג היה מעמד נבואי, בו התגלה אליו א-להים בסנה. לימים נקרא משה - 'גדול הנביאים', ובלשון המקרא

7. דברים ל"ד, י':

"וְלֹא קִם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים"

ג. משה הוא גם שופט, כפי שעולה מפסוקי המקרא בפרשת יתרו

8. שמות י"ח, י"ג:

"וַיְהִי מִמְּחֵרֶת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב."

פרשייה זו מסתיימת בעצת יתרו - להעמיד מערכת משפט בה שרי אלפים, מאות ועשרות, ובעקבותיה מתייצב משה בראש מערכת המשפט.

והנה, בפרשתנו משה מקבל מינוי נוסף ככהן (לשבעה ימים).

ארבע רשויות במרחב הציבורי

ארבע רשויות הן המעמידות את החיים הציבוריים של העם. ארבעתן כתובות זו אחר זו בספר דברים:

שופט

9. דברים י"ח, ח'-י"ג:

כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְּבַר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֹגַע לְנֹגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשִׁעְרֶיךָ וְקִמַּתָּ וְעִלִּיתָ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל הַפְּהִינִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֶת

כמו כן מתאר הכתוב את מעמדו בעיני העם - כמו שעשויים לתת לו מתנות כהונה, תרומות ומעשרות וראשית גז הצאן - "כי בו בחר ה' א-ל-ה'יך מפל שבטיך לעמד לשירת בָּשֶׂם ה' הוא ובָּנָיו פֶּל הַיָּמִים". ה' בחר בו לשרת בשם ה' - מתוך העם, וכיוון שכך - העם נתבע לאפשר לו להיות בעמדה רמה ונישאה זו

נביא

12. דברים י"ח ט'-כ"ב:

לא ימצא בך מעביר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קִסִּים קִסְמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף... תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' א-ל-ה'יך: כי הגוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מְעַנְיִים וְאֵל קִסְמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נִתֵּן לָךְ ה' א-ל-ה'יך: נְבִיא מְקַרְבֵּךְ מֵאַחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים לָךְ ה' א-ל-ה'יך אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן

הפתיחה לתיאורו היא - בפנייה אל העם "לא ימצא בך מעביר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קִסִּים קִסְמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף" - התנהגויות המוגדרות כתועבות. בהגדה לאלו מצווה א-להים "תָּמִים תִּהְיֶה" - הזמנה לתום ולשלמות. "עם ה' א-ל-ה'יך" - במקומו ובקרבתו. זה לעומת זה מתוארים ההולכים אל מעוננים ואל קוסמים, ומנגד - "נְבִיא מְקַרְבֵּךְ מֵאַחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים לָךְ ה' א-ל-ה'יך אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". אותם כוחות רוחניים שתוארו קודם לכן בקלקלתם, בהיותם מכוונים הם עשויים להביאכם אל הנבואה. הנביא - מגלם את רוח העם, ומהווה ביטוי 'תמים' ונאמן לכוחות אלו.

בשונה מפרשת הכהן, הפותחת בתיאור נבדלות הכהן, נקודת המוצא של הנביא היא כוחותיו הרוחניים. בניגוד לכהן היושב במקדש, הנביא צומח 'מקרב העם' וגם פועל בתוכו. הכהן - משרת בשם ה', ואילו הנביא - מגשר על הפער בין העם לבין א-להיו ומאפשר למפגש להתחולל².

ונשאלת השאלה, מהו ייחודה של כל אחת מהרשויות? ומהו היחס ביניהן?

ארבע רשויות שהן שתיים

למעשה מדובר בשני צמדים, הפועלים זה לצד זה בתקופת המקרא. כהן ושופט: שניהם מפגישים את העם עם מציאות רוחנית, נבדלת, סוג של מפגש עם ה'שמים'

² כך מפורש בהמשך הפרשה: "כָּל אֲשֶׁר שְׂאֵלְתָּ מֵעַם ה' א-ל-ה'יך בְּחָרֵב בְּיוֹם הַקֶּהֶל לֵאמֹר לֹא אֶסָּף לִשְׁמַע אֶת קוֹל ה' א-ל-ה'י וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת" - הנושא הוא הקשר שבין העם לבין א-להים. העם רוצה קשר, אבל דואג. הקרבה מחייבת, ועשוי להיות לה מחיר גדול, 'סכנת נפשות'. "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם" - א-להים מאשר שלא מדובר על התרחקות ממנו. המענה: "נְבִיא אֶקִּים לָהֶם מְקַרְבֵּךְ אֲחִיָּהֶם כְּמוֹךְ וְנִתְּתִי דְבָרִי בְּפִיו וְדָבַר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנְךָ" (שם, י"ח). הנביא הוא מענה לקשר שבין העם לבין א-להיו.

לכל אלו מצטרפת ההוראה "מְקַרְבֵּךְ אֲחִיךָ תָּשִׂים עֲלֶיךָ מְלֹךְ" - קיומם של קריטריונים למינוי, והיא כמצביעה על מעמדו של העם כקובע וכמחליט.

כלומר, בפרשיית המלך מתואר תהליך היסטורי שראשיתו במנהיגים - שלוחי א-להים. בתווך מתהווה תהליך התבגרות והבשלה, וביום מן הימים - מתרחשת 'מהפכה' בה מבקש העם לשנות את השיטה. לא עוד מנהיגות שמקור סמכותה א-לוהי, כי אם מנהיגות שמקור סמכותה הוא העם. במילים פשוטות - העם מבקש ליטול אחריות על חייו, על דרכו והחלטותיו.

המילים "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' א-ל-ה'יך בו" עשויות להתפרש כך: 'בהסכמה לבקשת העם' אומר א-להים - "שׁוּם תָּשִׂים עֲלֶיךָ מְלֹךְ" - העם ימנה לעצמו מלך, אלא שלכך יהיה תנאי, או הקשר נוסף - "אֲשֶׁר יִבְחַר ה' א-ל-ה'יך בו". אל תיעצרו בתרחיש המדמה אתכם לעמים אחרים, מכיוון שהייעוד שלכם שונה - מכיל את קומת הקשר המיוחד ביניכם לבין א-להים. הביטוי שיחיה לכך יהיה בבחירת א-להים במלך שימונה על ידכם - להשרות שכונתו עליו. אחרית זו גוזרת לאחור השלכה על תהליך המינוי, והיא מייצרת מכוונות למלך שימצא חן בעיני א-להים, אשר בבוא העת יבחר לשכן שמו עליו ועל ממלכתו.

בניגוד לשופט, שקיומו בלתי תלוי, המלך יופיע בעקבות תהליך היסטורי ארוך, בו יתבגר העם, גם יבשילו בו תהליכים רוחניים. בניגוד לשופט, המציג אמת צרופה, המלך עשוי להיות קשוב אל העם, להבין את עומק מאווייו, ולהיות להם לשליח.

שתי רשויות אלו - של השופט ושל המלך, מכוונות אל עולם המעשה. כעת, עובר הכתוב לתאר שתיים נוספות, הפונות אל עולם הרוח

כהן

11. דברים י"ח א'-ה':

לא יִהְיֶה לְכַהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שִׁבְט לְוִי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁי ה' וְנַחֲלָתוֹ יֹאכְלוּ: וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקִרְבֵּי אָחִיו ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבַּר לוֹ: וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכַּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וְנִתֵּן לָהֶן הַזֶּרֶעַ וְהַלְוִיִּים וְהַקֶּבֶה: רִאשִׁית דִּגְנֶךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ וְרִאשִׁית גִּזְ צֹאנְךָ תִּתֵּן לוֹ: כִּי בּוֹ בָּחַר ה' א-ל-ה'יך מִכָּל שְׁבֻטֶיךָ לְעַמֵּד לְשִׁירַת בָּשֶׂם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים

תחילת תיאורו של הכהן הוא בהיבדלות שהייתה לו מהעם: "לא יִהְיֶה לְכַהֲנִים הַלְוִיִּים כָּל שִׁבְט לְוִי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל". חלקו כאחד מן העם מופקע (כמו לדוגמה חלקו בשלל), וגם לנחלה הוא אינו זוכה. מעמדו הוא נבדל, שייך לרשות גבוה, ניוון מקרבנות המקדש, וככלל - 'ה' הוא נחלתו'.

והכהן משויכים אל המקום אשר יבחר ה', המלך והנביא אינם משויכים למקום), ומעבר לכך - במהות התפקיד ובכישורים הנתבעים אליו. מערכת המשפט חשובה דיה כדי שחלוק רשות לעצמה, בדומה לה גם המערכת השלטונית של המלך, הכהונה או הנבואה. עירוב עשוי לפגוע במקצועיות, והוא גם עשוי לייצר מצב של ניגוד אינטרסים.

הפרדת רשויות - תהליך היסטורי

בשורות הבאות נסקור בעקבות הרב ראק את מצב הפרדת הרשויות, החל מתקופת משה ועד לתקופת המלכים:

כאמור, משה אחז בארבע רשויות, וכעבור שבעה ימים הוא מעביר את הכהונה אל אהרון ואל בניו.

יהושע מקבל את כוחו ממשה, וממשיך במידה רבה את צורת מנהיגותו⁴. בדומה למשה הוא משמש כמנהיג, כנביא (א-להים מדבר אליו שוב ושוב), ומסתבר שגם כשופט (אין אזכור מפורש לכך, יחד עם זאת, בהתרחשויות שקיים להן היבט משפטי יהושע מעורב, ואף מוביל - בהענשת עכן, בגורל על הנחלות (הלכות ירושה) ובערי מקלט). הכהן בדורו הוא אלעזר בנו של אהרון, ולאחר מכן פנחס בן אלעזר (ראה יהושע י"ד, א'; י"ז, ד'; י"ט, נ"א; כ"א, א' - בהקשר לנחלות, והחל מפרק כ"ב נכנס לתמונה פנחס בן אלעזר).

בספר שופטים, ארבע הרשויות נמצאות במידה רבה בתרדמת, והחיים הציבוריים בתקופה זו כמעט ואינם מתקיימים. המנהיג נקרא אל הדגל על מנת להושיע,

יחד; עיקר הדיאלוג בפרשייה האחרונה הוא עם העם, כישות שמקרה יוקם הנביא.

4 ביטויים לכך: בתורה שוב ושוב נזכר יהושע כטפל למשה, לא כעומד בפני עצמו. אזכורו הראשון: כמצביא במלחמה בעמלק - (שמות י"ז, ט'), שם הוא מקבל הוראות ממשה; בפעם השנייה הוא מתקרב אל ההר, והתיאור המקראי לכך הוא: "וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיְהוֹשִׁעַ מִשְׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֵלֹהִים" (שמות כ"ד, י"ג); לאחר חטא העגל, שוב מתואר יהושע כמשרת "וַדַּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כְּאִשֶּׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל מִשְׁרְתוֹ וַיְהוֹשִׁעַ בֶּן נֹון נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל" (שמות ל"ג, י"א); בסיפור אלדד ומידד הוא קנאי לרבו "וַיַּעַן יְהוֹשִׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחִרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כָּלֵאִם" (במדבר י"א, כ"ח); במינוי - משה סומך ידיו עליו, מצווה ומפקיד בידי את המנהיגות "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשִׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֹתוֹ יָדָי עָלָיו; וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לְפָנָי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָהוּ אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם" (במדבר כ"ז, י"ח-ט'); כך הוא גם בדברים ג', כ"ז-כ"ח; מכל אלו משתקפת תמונה המפורשת בתיאור הבא: "וַיְהוֹשִׁעַ בֶּן נֹון מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֹתוֹ יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (דברים ל"ד, ט'). רוח החכמה של יהושע היא המשך ישיר לרוחו של משה. בהתאמה, ציר מכוון ומרכזי בספר יהושע הוא - עיקרון ההמשכיות למשה.

הנבדלים. בהקשר דומה, שניהם משויכים אל המקום אשר יבחר ה' (הכהן - באופן נרחב, והשופט - בהקשר לבית הדין הגדול היושב בלשכת הגזית). הכהן - כמי שמופקד על העבודה במקדש ונושאים רוחניים נוספים, והשופט בהיבט של חוק ומשפט. כאמור, שניהם גם משלימים זה את זה: הכהונה מכוונת אל התחום הרוחני ואל הקודש, והשופט, לעומתה, מכוון אל עולם המעשה. (הקדמת 'הכהנים הלוויים' לתיאורו של השופט: "וּבְאֵת אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְיָמֵינוּ הָהֵם" מצביעה על מעמד של השראה שמייצרת הכהונה ביחס לידבר המשפט')

הצמד הנוסף - הנביא והמלך. שניהם מדריכים את החיים, תוך התייחסות לחליפות הזמן. הנביא - כאיש הרוח, החזון, המבין את עומק המציאות ומדריך אותה. המלך - כאיש המנהיג את חיי השעה ולוקח עליהם אחריות. בניגוד לשופט, האומר את האמת הצרופה והטהורה, הרוחניות של המלך מסונכרנת עם המעורבות והאחריות הכוללת שלו על המציאות.

דומה שכך תיראה תמונת היחס בין הארבעה:

	'מן המקום ההוא' הגבוה והנבדל	ביטוי העמוקים של העם	למאוייו
רוחני	כהן	נביא	
מעשי	שופט	מלך	

ונשאלת השאלה: על פי פרשיות מקרא אלו, האם ארבעת הרשויות אמורות להיות מופקדות בידי אדם אחד, או שהן נבדלות זו מזו? האם מערכת אחת היא, או ארבע רשויות נפרדות?

ואומר הרב יהודה ראק, שאין בפרשיות בספר דברים, כל סימן המצביע על עירובן ועל שיוכן לאיש אחד. פער מהותי קיים בין רשות לרשות במבנה הספרותי בו הן ערוכות³, במקום ישיבתם של בעלי התפקידים (השופט

3 המחשה לפערים: בתיאור המקדים לפרשיית המשפט "שפטים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לָךְ לְשֹׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטֵי אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק (ט"ז, י"ח) מתואר ציווי להעמיד שופטים; ביחס למלך ישנו סיפור דברים, והיעתרות לבקשת העם; בכהן אין מינוי, מכיוון שהכהנים קבועים ועומדים; ואת הנביא - ה' הוא שיקם, ללא חובה או מצווה המוטלת על העם. ספרותית - בראשונה: "כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט... וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל-לְהִיךָ בּוֹ" - ישנו ציווי בלשון יחיד אל השופט שנפלא ממנו דבר, והעם מתואר בה לבסוף בלשון רבים; בשנייה (פרשת המלך) הניסוח הוא בלשון יחיד הפונה אל העם כישות, תוך התייחסות לתהליכים העוברים עליו; בשלישית קיימת פנייה אל הכהן בלשון רבים ולסירוגין בלשון יחיד, וגם הפנייה אל העם היא ביחיד וברבים גם

15. שמואל א' ג', כ'-כ"א:

"וַיִּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדֹּן וַעַד בָּאָר שֶׁבַע כִּי נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל לְנִבְיָא לַה': וַיִּסֹּף ה' לְהִרְאֶה בְּשִׁלְהָ כִּי נִגְלָה ה' אֶל שְׁמוּאֵל בְּשִׁלְוֵו בְּדָבָר ה'"

במילים פשוטות - בבסיס מנהיגותו מונחת הנחת יסוד סמויה, שאם אדם זכה לנבואה הוא בוודאי האדם הראוי המתאים להנהיג את העם. הנחה זו קיימת אף בדורו של עלי, אלא ששם היא הייתה בוסרית יותר, בהתייחסה אל תפקיד הכהונה העוברת בירושה, ובמחשבה שמתוך מתחם המקדש ניתן להנהיג את העם

שאל: בדורו נוצרת הפרדה שנייה, בעקבותיה הנביא עומד לצידו של המנהיג - המלך, ומתנהלת מערכת יחסים - בין איש הרוח, לבין המנהיג בפועל. בשלב זה מקיימת הפרדה בין רשות המלך, רשות הכהן ורשות הנביא. עדיין, המלך מופקד על המשפט. בתקופת שאל אין ציון מפורש לקיומו של משפט, ופירוש הדבר שזוהי מערכת שעדיין לא מפותחת, בוסרית. יחד עם זאת ניתן לראות לה כמה ביטויים. שאל דן את נוב עיר הכהנים למיתה, ומסתבר שגם מרדפיו אחרי דוד להורגו קשורים למערכת המשפט. חכמים במדרשיהם ייחסו לדואג האדומי ולשמעי בן גרא את תפקיד ראשי הסנהדרין בדורו של שאל, וכמי שפסקו את דינו של דוד למיתה. בפסוקים, שני אלו מתוארים כמקורבים לשאל

ניתוק זה בין הנביא - איש הרוח, לבין המלך מועצם בידי דוד. דוד הוא מלך, שופט, אך אינו משמש כנביא. בכל פעם שא-להים מבקש לדבר איתו - הוא שולח אליו נביא. ולהיפך - דוד פונה אל הנביא. עמדה זו של הפרדה - תימשך גם מאוחר יותר. בדיאלוג החוזר על עצמו שוב ושוב בין הנביא לבין המלך. בהקשר זה יש לציין את שלמה המלך, אליו נראה א-להים פעמיים, אך אלו מתוארות כיוצאות דופן, לא כתיאור לעמדה קבועה.

בתקופת דוד, ארבע הרשויות מועצמות, וכולן הופכות להיות חשובות ומשמעותיות, ולצד זו ההפרדה בין הרשויות ברורה יותר. דוד מתואר כעושה משפט

16. שמואל ב' ח', ט"ו:

"וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה לְכָל עַמּוֹ"

לעומת תקופת שאל בה נזכר אמנם כהן, אך הוא אינו מקבל את מקומו הראוי ("אסוף ידיך" אומר לו שאל בדוחק הזמן, וגם הורג את כהני נוב כחלק ממאבקו הקשה בדוד), בתקופת דוד מקבל הכהן מקום חשוב. תחילה באביתר המלווה אותו ושואל לו באורים ותומים. לאחר מכן שואל דוד בצדוק, ובנוסף, זוכה אביתר

לחלץ את העם ממצוקה, לא להנהיג באופן קבוע ואחראי. הנבואה נדירה מאד בתקופת השופטים, וגם הכהונה מינורית לגמרי (נוכרת פעם אחת, במלחמת האחים בעקבות מעשה פילגש בגבעה - שופטים כ', כ"ח). כל זה תואם לתקופה בת למעלה משלוש מאות שנה, בה נזכר המשכן בכתוב פעם אחת בלבד, אות וסימן עד כמה המרכז הרוחני לא תפס מקום משמעותי בחיים ובתודעת העם.

ספר שמואל פותח בתיאורו של עלי הכהן, בתקופה בה המערכת הציבורית עדיין לא התעוררה מתרדמתה. עלי אינו מתואר כמנהיג, לצד זאת תיאורו במותו מסוכם במילים השמורות למנהיגי ספר שופטים

13. שמואל א' ד', י"ח:

"וְהוּא שָׁפֵט אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה"

אות למנהיגות הרפה שהייתה למי שעיקר התעניינותו הייתה במקדש, לא במה שחוצה לו. ייתכן שבתקופה מסוימת שימש כנביא. בתחילת ספר שמואל מתוארת התקופה במילים

14. שמואל א' ג', א':

"וַדָּבָר ה' הָיָה יָקָר בְּיָמֵים הָהֵם אֵין חֵזוֹן נִפְרָץ"

יחד עם זאת עלי מדריך את שמואל בנבואה אות לכך שאולי בעבר הייתה לו היכרות עמה, וכן הגר"א רואה בברכת עלי לחנה לשון נבואה, לא לשון ברכה (שמואל א' א', י"ז):

"וַיִּנְעַן עָלַי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וְאֶל־לְהִי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁלֵתֶךָ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעַמּוֹ"

ניתן לראות במנהיגותו של עלי סוג של חזרה לאחור - בחיבור שלא צלח בין כהונה לבין מנהיגות. לאחר תקופה של למעלה משלוש מאות שנה של תרדמת לחיים הציבוריים, כמו מתחילים שוב מנקודת הראשית, ומי שנתפש כגדול שבדורי הוא זה שעשוי להנהיג. התייחסות ליכהן הגדולי היושב במקדש כאל מנהיג, מצביעה על בוסריות גדולה בתפישת ערכי החיים הציבוריים והממלכה, או בלשון הכתוב: (י"ז, ו'; י"ח, א'; י"ט, א'; כ"א, כ"ה) "בְּיָמֵים הָהֵם אֵין מְלֹךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיִּשָּׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה". כאשר סופו היה בדחייה מן הכהונה ומן החיים הציבוריים גם יחד (בדברי איש הא-להים אליו בפרק ב').

שמואל: שמואל נתפש כמנהיג מכוח היותו נביא, ולמעשה הוא משמש כמנהיג, שופט, אך לא ככהן. פרק ד' בספר שמואל פותח במילים (שמואל א' ד', א'):

"וַיְהִי דָבָר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל"

ושאלה מתבקשת היא - מהו הבסיס לתחילת דברו אל כל ישראל! התשובה נמצאת בפסוקים שקדמו למשפט זה המתארים את שמואל כנביא

משה משמש בארבע רשויות

פרשייה זו מציירת תהליך היסטורי שבמהלכו נקודת המוצא היא ריכוז סמכויות, וככל שהמציאות מתפתחת מתחוללת הפרדה. דומה שייחוס הארבע למשה, מגלם את העובדה שמקור אחד לארבע. אילו היו הארבע באות לאוויר העולם כנפרדות, היה הדבר מעצים את הפער ביניהן, את הסתירות שאין להן מענה ואת המאבקים הנגזרים מכך. שייכותן הכוללת אל משה היא קודם כל אמירה רוחנית. משה הוא אדם שהמפגש עמו קרוב לדמות את המפגש עם א-להים. משה הוא האיש שהוזמן על ידי א-להים, אל הקרבה הגדולה ביותר שהייתה אי פעם לבן תמותה אליו. ב'אוויר הריס' זה של הקודש - ארבע הרשויות נושמות ומתפקדות זו לצד זו. אבחנה זו היא רוחנית ופילוסופית, אך לא פחות מכך - קיומית ומעשית. מקופלת בה הזמנה לחזור אל הכתוב, ולנסות להבין מהו טיבן של הארבע. לזהות את החיכוך ביניהם, ולבקש לפענח את החכמה ואת המורכבות שהייתה לו למשה 'איש הא-להים' - להעמיד, ובאותה עת ממש - להפריד. זו לצד זו.

לחנינה על ידי בנו של דוד - שלמה, חרף חידוש המרד בו, בשל מעלתו כמי שנשא את ארון ה' לפני דוד

17. מלכים א' ב', כ"ו:

"ולאביתך הנהן אמר המלך ענתת לך על שדיך פי איש מות אתה וביום הזה לא אמינתך פי נשאת את ארון א-דני ה' לפני דוד אבי וכי התענית בכל אשר התענה אבי" ביחס שבין נביא למלך, נתן הנביא וגד החוזה מפנים מקום רב למלך, הרבה מעבר למקום שפינה שמואל. יחד עם זאת, בצמתים חשובים הם אומרים את דבריהם, הכוללים ביקורת קשה על המלך (שמואל א' כ"ב, ה'; שמואל ב' י"ב - בעקבות חטא דוד בבת שבע; שמואל ב' פרק כ"ד בעקבות המפקד)

עד לחתימתו של המקרא, אין תיאור מקראי המציין הפרדה ברורה בין רשות המלך לבין רשות המשפט. תיאור שכזה נמצא בתורה שבעל פה, והוא כמו מתבקש מאליו. חלוקה בין בית דין ובין דינו של המלך מצויה במקומות רבים בתלמוד, כמו בתיאור הבא

18. תלמוד בבלי סנהדרין מ"ח, ע"ב:

"תנו רבנן הרוגי מלכות נכסיהן למלך הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין"

ובהרחבה הר"ן בדרשותיו - הדרוש האחד עשר 'שופטים ושוטרים'. תהליך זה של הפרדת רשויות הוא הגיוני, טבעי ומתבקש, והוא מתחולל באנושות כולה.

סיכום לתהליך ההפרדה עשוי להיראות כך: תחילה משמשות ארבע הרשויות יחדיו. איש אחד נושא בתוכו את עמדת הקדש הנבדל - בכהונה, את עמדת המנהיג הרוחני - הנביא, את השופט ואת המלך. הפרידה הראשונה היא מן הכהונה, המשמשת כקוטב הרחוק ביותר למנהיגות ולמלכות. שבעת הימים במובן זה, משייכות אותה אל משה בהקשר לחניכת אהרון, ולא כאופציה שנועדה להימשך.

פרידה שנייה היא מן הנבואה. גם היא - בשל שיוכה המהותי אל עולם הרוח.

ניתוק השתיים טוב למנהיגות וטוב להן. טוב למנהיגות במובן המאפשר למי שמופקד עליה להיצמד להגיונה הפנימי, האימננטי, המתבקש מתוכה. טוב להן, בקבלן את מקומן הגבוה, בשיוך אל עולם הרוח, בהשראה הרוחנית, ולא במעורבות העשויה למשוך ולשאוב אותן אל תוככי העולם, ואולי אף אל תחתיותיו.

אחרונה להפרדה היא מערכת המשפט. בדומה למלכות עוסקת גם היא בהנהגת המציאות, אלא שבניגוד לה, היא מכוונת לאמת האובייקטיבית, המשך לעיקרון 'המשפט לא-להים הוא', בניגוד ל'מלכות' העוסקת בחיי שעה, וכליה הם - כלי השעה, רוחו של המלך, רוחו של העם, ומה שמתחולל מביניהם.